
Sanasto

Glossary. (Glossarium.)

Anna-Kaisa Hiltunen

Kulttuurivähemmistöprojekti • Taidemuseoalan kehittämissyksikkö Kehys

Kulttuurivähemmistöprojekti

Taidemuseoalan kehittämissyksikkö Kehys, Valtion taidemuseo

Kulttuurivähemmistöprojektinsa avulla Valtion taidemuseo haluaa avata museoiden ovia sekä valtaväestölle että vähemmistöille. Tarkoituksena on tehdä museoista entistä tiiviimpi osa ympäröiviä, alati muuttuvia yhteisöjään ja edistää niin sanottua kulttuurista moninaisuutta.

Yhteisöjen muuttumisen vuoksi kulttuurivähemmistöprojekti kannustaa vähemmistöjen lisäksi myös ja ennen kaikkea valtaväestöä, niin sanottuja kantasuomalaisia, tarkastelemaan ja määrittelemään uudelleen omia identiteettejään sekä neuvottelemaan niistä vähemmistöiksi määriteltyjen ryhmien kanssa.

Jotta emme uppoaisi sanasuohon, olemme laatineet pitkospuiksi käsillä olevan sanaston. Ja jotta ylipäättään voidaan puhua samoista asioista, merkityksistä täytyy sopia – sanojen merkitykset kun ovat jatkuvassa liikkeessä.

Vielä joitakin vuosikymmeniä sitten esimerkiksi kaikkien tuntema n-sana oli tummaihoisista puhuttaessa yleisesti käytössä; nykyään se tulkitaan yleisesti loukkaavaksi. Toisaalta eri ihmiset voivat tarkoittaa samoillakin sanoilla eri asioita. Toinen tulkitsee esimerkiksi kulttuurin vain siksi, mikä on museossa, toiselle kulttuuri puolestaan on kaikkea tavoista ja tottumuksista teatteriin ja oopperaan. Lisäksi sanoilla on aina historiansa: ne ovat syntyneet ja ne on otettu käyttöön tietynlaisessa historiallisessa tilanteessa, mutta maailma ja tilanteet muuttuvat. Siksi myös sanojen merkityksiä kannattaa ja pitää pohtia ja määritellä yhä uudelleen. Mielessä kannattaa pitää myös se, että tämäkin sanasto on vain yhdenlainen tulkinta sanojen moninaisista merkityksistä.

Sanastoa tarvitaan myös siksi, ettei suomen kielestä vielä löydy vakiintuneita vastineita kaikille käyttämillemme käsitteille. Turvaudumme vierasperäisiin sanoihin puhuessamme esimerkiksi integraatiosta ja assimilaatiosta. Entä miten kääntyy parhaiten suomeksi englannin kielen sana empowerment? Lopuksi sanojen merkitykset on täsmennettävä nimenomaan suomalaisessa ja eritoten kulttuuri- ja museoalan toimintaympäristössä.

Sisällys

Assimilaatio, sulautuminen.	4
Eksoottinen.	4
Etnosentrismi.	5
Identiteetti.	6
Ikoni.	6
Integraatio, sopeutuminen.	7
Isolaatio.	7
Kulttuuri.	8
Kulttuuri-identiteetti.	9
Kulttuurinen moninaisuus.	9
Marginalisaatio.	10
Monikulttuurisuus.	10
Osallistaminen.	11
Pluralismi.	12
Pois/ulos sulkeminen.	12
Positiivinen erityiskohtelu.	13
Projisointi.	13
Rasismi.	14
Relativismi.	14
Saavutettavuus.	15
Segregaatio.	16
Stereotypia.	16
Suvaitsevaisuus.	17
Syrjintä.	17
Tasa-arvo.	18
Toiseus.	18
Valtaväestö.	19
Voimaistaminen.	19
Vähemmistö.	20

Assimilaatio, sulautuminen.

Assimilation. (Assimilering.)

Ajattelutapa, jonka mukaan erilaisten yksilöiden ja ryhmien odotetaan paitsi toimivan osana yhteiskuntaa myös sulautuvan valtaväestöön ja tulevan identiteeteiltään valtaväestön kaltaisiksi.

Assimilaatio tässä merkityksessä koetaan yleensä negatiiviseksi, sillä se tarkoittaa oman etnisen, kulttuurisen tai muun identiteetin hylkäämistä ja toisenlaisen, valtaväestön identiteetin omaksumista. Assimilaatiota edellyttävä maahanmuuttopolitiikka voi johtaa isolaatioon eli tilanteeseen, jossa maahanmuuttajat eristäytyvät muusta yhteiskunnasta. Assimilaation käsitettä käytetään myös puhuttaessa maahanmuuttajien sijoittumisesta uuden kotimaansa työmarkkinoille. Tällöin käsite saa positiivisen merkityksen, sillä se viittaa odotukseen työpaikan saamisesta ja yhteiskunnan osana toimimisesta. Ks. integraatio, isolaatio, segregaatio, marginalisaatio.

Myös eri maiden maahanmuuttopolitiikkaa voidaan määritellä assimilaation käsitteen avulla. Eritoten Ranskan maahanmuuttopolitiikkaa voidaan pitää assimilaatiota edellyttävänä, sillä politiikka nojaa perinteisiin ranskalaisiin, tasavaltalaisiin arvoihin, erityisesti kansalaisuuden käsitteeseen. Ranskalaisen maahanmuuttopolitiikan mukaan maahanmuuttajat ovat Ranskaan tultuaan ranskalaisia, muodollisesti tasa-arvoisia kansalaisia kansalaisten joukossa. Samalla maahanmuuttajien kuitenkin odotetaan sulautuvan alkuperäisen kulttuurisen ja etnisen identiteettinsä uuteen, ranskalaiseen identiteettiin. Eräs assimilaation näkyvimmistä esimerkeistä on, että Ranska kieltää kaikki uskonnolliset symbolit julkisissa laitoksissa, kuten kouluissa. Assimilaatiota edellyttävän maahanmuuttopolitiikan vastakohtana voidaan pitää monikulttuurisuuden ja integraation ajatuksiin perustuvaa maahanmuuttopolitiikkaa. Ks. monikulttuurisuus.

Eksoottinen.

Exotic. (Eksotisk.)

Vähemmistöryhmän tai vähemmistöön kuuluvan yksilön määrittelyminen vain yhden ominaisuutensa perusteella enemmistöön nähden vieraaksi ja kiehtovaksi, romantisoituna erikoiseksi.

Eksoottinen tai eksotisoitu yksilö määritellään tiettyjen ominaisuuksien, esimerkiksi ihonvärin, perusteella. Hänet erotetaan ”meistä” ja määritellään erikoiseksi ja poikkeukselliseksi suhteessa normaaliksi miellettyyn. Eksotisointi on pinnalta katsoen positiivista ja hyväntahtoista huomion kiinnittämistä erilaisuuteen – se ikään kuin juhlii ja ylistää erikoisia erilaisuuksia. Eksotisointi kuitenkin nostaa yksilöiden lukemattomista ominaisuuksista esiin vain tietyt piirteet, jotka viittaavat yksilön etniseen taustaan. Niiden avulla maailmaa ja erilaisuuksia arvotetaan tietynlaisen normin mukaan, ja samalla erilaiset yksilöt ja ryhmät määritellään toisiksi.

Lisäksi eksotisointi asettaa normaaliudelle rajat ja lukkiuttaa näin valtaväestön ja vähemmistöjen asemia. Yksilöitä on eksotisoinnin takaa vaikea nähdä yksilöiksi, sillä he määrittyvät nimenomaan erikoisen ryhmänsä edustajiksi, ja erilaisuutta on vaikea nähdä yhteiskuntaan kuuluvaksi ilmiöksi kun

siitä tehdään jotakin erikoista ja ihmeellistä. Myös enemmistön paikasta on turha neuvotella, kun eksotisoimalla on jo määritely, kuka on niin sanotusti normaali, kuka puolestaan erikoinen.

Museokontekstissa eksotisointi voi ilmetä esimerkiksi niin, että erilaisista etnisistä ja kulttuurisista taustoista tulevien taiteilijoiden töitä ei kelpuuteta samoihin näyttelyihin valtaväestön taiteilijoiden kanssa. Sen sijaan niin sanottujen toisten, vieraiden ja erilaisten taiteesta kootaan omia näyttelyitään – ja normaaliuden, valtaväestön ja vähemmistöjen asemat lyödään lukkoon. Ks. etnosentrismi, toiseus.

Etnosentrismi.

Ethnocentrism. (Etnocentrism.)

Maailman katsominen ja arvottaminen tiukasti oman kulttuurin näkökulmasta ja arvomaailmasta lähtien.

Etnosentrinen näkökulma asettaa omat näkemyksensä eräänlaiseksi mittapuuksi ja nostaa näkemyksensä muiden kulttuurien ajattelutapojen ja arvostusten yläpuolelle, niitä paremmiksi. Lisäksi etnosentrismi viittaa oletukseen, jonka mukaan kaikkien pitäisi jakaa samat olosuhteet, asenteet ja normit, koska vain yhdenlaisissa olosuhteissa pätevät asenteet ja normit ovat oikeita. Etnosentrismi tuottaa siis myös toiseutta ja piiloista tai avointa rasismia asettamalla yhden näkökulman muiden ylle ja arvottamalla muita oman näkökulmansa mukaan. Etnosentrisyyden vastakohtaksi voidaan ajatella pluralismiin perustuva kulttuurinen moninaisuus.

Etnosentrismi on kuitenkin inhimilliselle ajattelulle olennainen piirre; me kiinnitymme välttämättä oman kulttuurimme ja yhteiskuntamme olosuhteisiin ja ajattelutapoihin. Esimerkiksi etnosentrisestä ajattelusta kelpaa vaikkapa ajattelutapa, jonka mukaan ”tietotekniikka on erottamaton osa nykymaailmaa”. Maailma toki näyttää tietoteknistyneeltä, jos sitä katsoo esimerkiksi suomalaisesta näkökulmasta. Esimerkiksi useissa Afrikan maissa tietotekniikka on kuitenkin vain harvojen käytössä eikä lainkaan niin elimellinen osa arkipäivää kuin Suomessa.

Museokontekstissa etnosentrinen ajattelu ilmenee usein jo museoiden kirjoittamattomissa alkuoletuksissa: siinä, millaiseksi museoissa esillä oleva ”perinne” tai ”kulttuuri” mielletään. Onko suomalaisissa museoissa esillä oleva perinne suomalaista/länsimaista, entä mitä on se suomalaisuus/länsimaisuus, jota museoiden ajatellaan kuvaavan ja säilyttävän? Kuuluuko suomalaisen museon säilyttää ja edistää myös ei-länsimaista perinnettä? Missä kulkee länsimaisuuden ja ei-länsimaisuuden raja? Toisaalta etnosentrismi voi ilmetä myös museoiden päivittäisessä työssä, esimerkiksi siten, että maailman taidetta esittelevään näyttelyyn kelpuutetaan vain tietyistä maanosista tulevien taiteilijoiden teoksia. Myös museomaailman ääneen lausumattomat oletukset museoiden kävijöistä voivat toimia etnosentrisesti. Näin on silloin, jos museoissa ennalta oletetaan, että kaikki museovieraat ovat esimerkiksi länsimaisia tai vielä tarkemmin nimenomaan suomalaisia.

Lisäksi taidemaailman ”laadun” ja ”korkeataiteen” määrittäminen on aina tiettyjen toimijoiden yksinoikeus, ja myös nämä määritelmät voivat toimia etnosentrisesti. Niinpä ”laadun” ja ”korkeataiteen” määritelmien ja niiden rajallisuuden tiedostaminen ja purkaminen ovat tärkeitä osia etnosentrisyyden purkamisessa.

Ks. kulttuurinen moninaisuus, monikulttuurisuus, pluralismi, rasismi, syrjintä, toiseus.

Identiteetti.

Identity. (Identitet.)

Tietoinen ja julkilausuttu minätarinaa, jossa ryhmä tai yksilö määrittelee oikeuksia, velvollisuuksia ja ominaisuuksia sekä itselleen että muille.

Identiteetit muodostuvat yleensä erojen ja niiden merkitsemisen avulla: pystymme määrittelemään itsemme kertomalla, keitä tai mitä emme ole. Erot puolestaan perustuvat esimerkiksi sellaisiin kategorioihin kuin etnisuus, sukupuoli, ikä, seksuaalinen suuntautuneisuus ja kansallisuus.

Meillä on yksilöllinen identiteetti ja kollektiiviset identiteetit kuten esimerkiksi ”me suomalaiset

Identiteetti voidaan käsittää karkeasti jakaen kahdella tapaa. Ensinnäkin identiteetti voidaan ajatella kunkin yksilön tai ryhmän pysyväksi ominaisuuksien joukoksi, joka ei juuri muutu. Tällainen ajattelutapa on kuitenkin ongelmallinen esimerkiksi monikulttuurisuuden ajatuksen kannalta: identiteettien muuttumattomuus tekee eri ryhmien asemista neuvottelemisen tarpeettomaksi ja jopa mahdottomaksi. Toisaalta identiteetit voidaan käsittää moninaisiksi ja jatkuvasti muuttuviksi tarinoiksi ja prosesseiksi. Identiteettien moninaisuus tarkoittaa, että meillä on monta muuttuvaa identiteettiä. Olemme erilaisia esimerkiksi sen mukaan, olemmeko työpaikalla vai kotona, ystävien kanssa vai sukuloimassa, kotimaassa vai ulkomailla. Lisäksi identiteetit määrittyvät päivittäin, niin kaupan kassalla kuin museon näyttelysaleissa. Ks. kulttuuri-identiteetti, toiseus, valtaväestö ja vähemmistöt.

Ikoni.

Icon. (Ikon.)

Enemmistön eksotisoima yksilö, joka mielletään ryhmänsä – usein vähemmistön – symboliksi.

Ikoniksi mielletty yksilö ikään kuin nostetaan jalustalle, ja hänestä tehdään eräänlainen enemmistön maskotti. Ikoni on enemmistön joukkoon hyväksytyt erilainen, joka määritellään vain yhden tai muutaman ominaisuutensa avulla ja jonka ajatellaan edustavan nimenomaan erilaisuutta ja eksoottisuutta. Ikoniksi nostettua ei oteta vastaan yksilönä vaan eksoottisten toisten ryhmän merkinä.

Ikonit voivat palvella myös valtaväestön ja toisaalta vähemmistöjen identiteettien määrittelijöinä. Valtaväestö voi peilata ikoniin sen, mitä oman ryhmän ominaisuuksiksi ei haluta laskea. Toisaalta

ikoni voi peilata itseään valtaväestön määrittelyihin ja määritellä tällä tavalla itseään. Ikoniksi nostaminen kuitenkin toiseuttaa ja asettaa yksilön eriarvoiseen asemaan muihin nähden, sillä ikoni määrittellään pelkistetysti vain muutaman ominaisuutensa avulla. Ks. eksotisointi, identiteetti, toiseus.

Integraatio, sopeutuminen.

Integration. (Integration.)

Uuden yksilön tai ryhmän asettuminen tai saattaminen toimivaksi osaksi yhteiskuntaa.

Integraatio viittaa nimenomaan yksilön tai ryhmän yhteiskunnalliseen toimintakykyyn mutta ei identiteettien sulauttamiseen tai sulautumiseen uuden kulttuurin mukaisiksi. Suomeen tulleiden maahanmuuttajien kannalta integraatio tarkoittaa, että maahanmuuttajille annetaan tasavertaiset mahdollisuudet toimia suomalaisessa yhteiskunnassa ja että näitä mahdollisuuksia tuetaan esimerkiksi suomen kielen opetuksen avulla. Maahanmuuttajien ei kuitenkaan odoteta tulevan suomalaisiksi identiteettejään myöten; sen sijaan jokainen saa säilyttää omat etniset, sukupuoliset, sosiaaliset ja muut identiteettinsä.

Toisaalta integraatiolle on viime aikoina alettu antaa myös edelliseen nähden käänteistä merkitystä: myös ja ennen kaikkea maahanmuuttajien uusien yhteiskuntien ja niiden valtaväestöjen pitää pystyä integroitumaan siihen uudenlaiseen yhteiskunnalliseen tilanteeseen, joka maahanmuuton ansiosta on jo arkea. Integraation käsitettä on kuitenkin arvosteltu siitä, että se lukkiuttaa ”meidän” ja ”toisten” välisen eron. Kun puhumme integraatiosta, ajattelemme yhteiskuntaa jo lähtökohtaisesti joidenkin toisistaan eroavien ryhmien kokonaisuutena.

Suomen virallinen maahanmuuttopolitiikka nojaa integraation ajatukseen. Tällaisen maahanmuuttopolitiikan vastakohtana voidaan pitää assimiloivaa eli sulauttavaa maahanmuuttopolitiikkaa. Ks. assimilaatio, identiteetti, monikulttuurisuus, pluralismi, toiseus.

Isolaatio.

Isolation. (Isolering.)

Eristäminen. Tilanne, jossa valtaväestöön nähden erilainen yksilö tai ryhmä eristyy tai eristetään valtaväestöstä.

Eristäytyneellä ryhmällä tai yksilöllä ei ole yhteyksiä yhteiskunnan siihen osaan, josta se eristyy tai eristetään. Yleensä vähemmistön tai yksilön isolaatio johtaa myös vihamieliseen suhtautumiseen valtaväestöä kohtaan. Toisaalta isolaatiolla voidaan viitata myös tilanteeseen, jossa jokin maa sulkee rajansa maahanmuuttajilta. Ks. assimilaatio, integraatio, marginalisaatio, valtaväestö, vähemmistö.

Kulttuuri.

Culture. (Kultur.)

Inhimillinen toiminta ja toiminnassa luodut merkitysten verkostot, joiden avulla ihmiset keskenään kommunikoivat ja joiden varassa he maailmaa jäsentävät ja ymmärtävät.

Kulttuurintutkimuksessa käsite on määritelty yhtä aikaa sekä merkityksiksi ja arvoiksi (siis joksikin abstraktiksi) että eleyiksi perinteiksi ja käytännöiksi (siis konkreettiseksi). Näin ollen kulttuuri ei ole mikään kuorrutus tai pinta, joka heijastelee jotakin syvempää ja konkreettisempaa todellisuutta. Sen sijaan kulttuuria on myös tuo todellisuus, siis se inhimillinen toiminta, jolla ihmiset tekevät historiaansa.

Kulttuuri kattaa siis myös sellaisen inhimillisen toiminnan, jolla emme tietoisesti luo merkityksiä vaan joka jäsentää elämäämme tietynlaiseksi, huomasimme tätä tai emme. Toisaalta kulttuuri ei ole vain jotakin konkreettista ja näkyvää toimintaa, vaan käsite kattaa myös ajattelutapamme ja sanattomat, tiedostamattomat ja itsestään selviltä näyttävät oletuksemme – jotka usein saavat muotonsa arkisessa toiminnassa.

Kulttuurista puhutaan usein suhteessa etniseen tai kansalliseen, esimerkiksi siten, että suomalainen kulttuuri nähdään muista kansallisista kulttuureista erilliseksi. Kulttuuri ei kuitenkaan ole mikään selvärajainen yksikkö, joka voitaisiin kuin veitsellä leikaten erottaa toisesta kulttuuriksi mielletystä kokonaisuudesta. Kuitenkin niin sanottua suomalaista kulttuuria muotoillaan päivittäin esimerkiksi museoissa: siinä, milloin ja miten museoon mennään, kuka sinne menee ja kenen sinne sallitaan menevän, mitä taiteeksi mielletään, mitä siltä odotetaan ja miten sitä arvotetaan, kuinka museossa käyttäydytään... Niin sanottuun suomalaiseen kulttuuriin kuuluu esimerkiksi käsitys siitä, millaista länsimaista tai ei-länsimaista perinnettä museoiden tulee säilyttää ja ylläpitää, millaista taas ei. Ks. etnosentrismi.

Toisaalta kulttuurista voidaan puhua myös Kulttuurina. Tällöin käsitteellä viitataan niin sanottuun korkeaan kulttuuriin eli taiteisiin, esimerkiksi musiikkiin, kirjallisuuteen, ja kuvataiteeseen.

Alun perin kulttuuri-käsite tulee latinan kielen sanasta cultura, joka merkitsee viljelyä ja jalostamista. Sanalla on viitattu sekä luonnon jalostamiseen ja maan viljelyyn että hengen jalostamiseen. YK:n kasvatus-, tiede- ja kulttuurijärjestön Unescon määritelmän mukaan kulttuuria ovat yhteiskunnan tai tietyn ryhmän henkiset, materiaaliset, älylliset ja emotionaaliset ominaisuudet, elämäntavat, uskomukset ja perinteet sekä taiteet. Tällainen määritelmä on kuitenkin ongelmallinen sikäli, että se jähmettää käsitykset yhteiskuntien ja ryhmien rajoista ja ominaisuuksista eikä ota huomioon yhteiskuntien ja yksilöiden sisäisiä erilaisuuksia.

Kulttuuri-identiteetti.

Cultural identity. (Kulturell identitet.)

Se identiteetin osa-alue, joka perustuu yksilön tai ryhmän kulttuuriseen taustaan.

Identiteeteistä puhuttaessa kulttuuri käsitetään useimmiten etnisyyden tai kansallisuuden kanssa käsi kädessä kulkevaksi kategoriaksi. Ks. identiteetti, kulttuuri.

Kulttuurinen moninaisuus.

Cultural diversity. (Kulturell mångfald.)

Eri ryhmien elämisen tavat, tottumukset ja perinteet mielletään keskenään yhdenvertaisiksi siitä huolimatta, että ne ovat erilaisia. Erilaisuutta ei nähdä vain "toisissa" vaan kaikkialla, myös itsessä, "meissä". Lisäksi erilaisuus itsessään koetaan arvokkaaksi.

Suomalaisessa kulttuurissa kulttuurinen moninaisuus on esimerkiksi sitä, että maahanmuuttajien tapoja, vaikkapa muslimien ramadan-paastokautta, pidetään yhtä arvokkaina kuin suomalaisia perinteitä, esimerkiksi juhannuksen viettoa. Lisäksi moninaisuus on kulttuurien ja yksilöiden sisäinen ominaisuus. Samaankin kulttuuriin kuuluvat yksilöt voivat olla ja ovat toisiinsa nähden erilaisia, ja myös yksilöiden identiteetit muodostuvat sisäisten erojen paineessa.

Virallisesti kulttuurista moninaisuutta on määritelty esimerkiksi YK:n kasvatus-, tiede- ja kulttuurijärjestön Unescon kulttuurisen moninaisuuden julistuksessa. Sen mukaan kulttuuriseen moninaisuuteen kuuluu erilaisuuden hyväksyminen paitsi muiden ominaisuutena myös yksilön omien identiteettien ominaisuutena.

Kulttuuristen erilaisuuksien lisäksi moninaisuudella voidaan viitata myös muihin eroihin, kuten etnisyyteen, luokkaan, uskontoon, sukupuoleen, seksuaaliseen suuntautumiseen ja ikään. Myös näiden erojen yhteydessä moninaisuuden käsitteellä viitataan yleensä sekä monenlaisten yksilöiden ja ryhmien olemassaoloon että erilaisuuksien yhtäläiseen arvostamiseen ja kunnioittamiseen.

Integraatioon perustuva maahanmuuttopolitiikka nojaa kulttuuriseen moninaisuuteen ja erilaisuuksien kunnioittamiseen, ja integraatioon sisältyy ajatus omien identiteettien säilyttämisestä ja yhteiskunnan osana toimimisesta. Sen sijaan assimilaatiopolitiikan ajama erilaisten identiteettien sulautuminen enemmistön identiteetteihin on ristiriidassa moninaisuuden kanssa.

Moninaisuuden käsitettä käytetään myös biologiassa. Siinä biodiversiteetillä tarkoitetaan kaikkea luonnon monimuotoisuutta, siis esimerkiksi elioyhteisöjen ja lajien diversiteettiä sekä yksilöiden perinnöllistä vaihtelua. Biodiversiteetin käsitteeseen liittyy myös ajatus kestävästä kehityksestä. Käsitteellä tarkoitetaan kehitystä, joka säilyttää biodiversiteetin ja tyydyttää nykyhetken tarpeet viemättä tulevilta sukupolvilta mahdollisuutta tyydyttää omia tarpeitaan.

Ks. assimilaatio, etnosentrismi, identiteetti, integraatio, kulttuuri, monikulttuurisuus, tasa-arvo.

Marginalisaatio.

Marginalisation. (Marginalisering.)

Yksilön tai ryhmän syrjäyttäminen valtavirrasta, ”keskeltä reunoille”.

Valtaväestö erottaa joukostaan ryhmän, joka on joiltakin ominaisuuksiltaan valtaväestöön nähden erilainen. Erottaminen johtaa yleensä ryhmän toimintakyvyn heikkenemiseen ja ryhmän epätasa-arvoiseen kohteluun. Marginaali sinänsä tarkoittaa reunaa ja reunalla olemista.

Marginalisoimalla esimerkiksi jonkin maahanmuuttajaryhmän valtaväestö ikään kuin työntää ryhmän reunalleen eikä päästä ryhmää toimimaan yhteiskunnan ytimessä. Toisaalta uuden yhteiskuntansa reunalle työnnetty maahanmuuttaja saattaa marginalisoitua myös suhteessa lähtökulttuuriinsa – hän ei enää tunne kuuluvansa vanhaan mutta ei uuteenkaan. Valtavirran reunalle työnnettyillä, syrjäytyneillä ryhmillä ja yksilöillä on valtaväestöä huonommat mahdollisuudet esimerkiksi löytää työtä ja hakeutua koulutukseen. Marginalisoimalla vähemmistöjä enemmistö siis tuottaa ongelmia paitsi vähemmistöille myös itselleen.

Marginalisaatio eroaa segregaatiossa siten, että marginalisaatiossa yhteiskunta sijoittaa erilaiset reunoilleen, pois ytimestä. Segregaatiossa erilaiset puolestaan saattavat olla erillään valtaväestöstä mutta heillä on silti mahdollisuuksia toimia myös yhteiskunnan ytimessä. Ks. isolaatio, integraatio, segregatio.

Monikulttuurisuus.

Multiculturalism. (Mångkulturalitet.)

Erilaisten kulttuurien toisiaan ymmärtävä ja kunnioittava rinnakkaiselo ja toiminta.

Monikulttuurisuus viittaa yleensä yhteiskuntien tapaan olla ja elää. Käsitteelle annetaan usein kulttuurisen moninaisuuden käsitettä toiminnallisempi merkitys: yhteiskunnan rakenteita ja ajattelutapoja sekä eri ryhmien toimintaedellytyksiä muotoillaan sellaisiksi, että erilaisten kulttuurien ymmärtävä ja kunnioittava rinnakkaiselo ja yhdessä toimiminen mahdollistuvat.

Suomalaisessa kontekstissa monikulttuurisuus tarkoittaa käytännössä, että vähemmistöjen lisäksi myös ja ennen kaikkea suomalainen valtaväestö määrittelee omaa paikkaansa. Sekä vähemmistöjen että enemmistön tulee vastata kysymykseen, keitä olemme ja kuinka voimme parhaiten luoda edellytyksiä erilaisuuksien halkoman yhteiskunnan toiminnalle. Monikulttuurinen yhteiskunta muotoutuu kuitenkin jatkuvasti, joten myös monikulttuurisuuden ja valtaväestön sekä vähemmistöjen merkitykset ovat alati neuvottelun kohteina.

Museokontekstissa monikulttuurisuus voi puolestaan tarkoittaa vaikkapa näyttelyiden valikoimista siten, että teokset ja taiteilijat ilmentävät Suomen ja maailman kulttuurista moninaisuutta ja tarjoavat

taiteen kokijoille – sekä valtaväestölle että vähemmistöille – mahdollisuuksia määritellä paikkojaan ja suhteitaan. Toisaalta museoiden monikulttuurisuus voi olla myös sitä, että henkilökunnan kulttuuriset ja etniset taustat eroavat toisistaan. Ks. kulttuuri, kulttuurinen moninaisuus.

Monikulttuurisuuden käsitettä käytetään myös maahanmuuttopolitiikasta puhuttaessa. Esimerkiksi Britannian maahanmuuttopolitiikka voidaan pitää monikulttuurisena: se perustuu nimenomaan kulttuurisen ja etnisen moninaisuuden kunnioittamiseen ja rohkaisemiseen sillä edellytyksellä, että erilaiset yksilöt toimivat ja työskentelevät yhteiskunnassa eli integroituvat yhteiskuntaan. Lisäksi brittiläiseen monikulttuurisuuteen voidaan lukea (ainakin pinnallinen) valtaväestön tapojen uudelleenmäärittely – brittienglanti on ottanut omakseen esimerkiksi joitakin maahanmuuttajien kielten mukanaan tuomia sanoja.

Monikulttuurisuuden tulevaisuus on 2000-luvulla myös kyseenalaistettu. On alettu miettiä, voidaanko niin sanottua hyvinvointivaltiota ja toimivaa yhteiskuntaa ylläpitää, kun ihmisten taustat, arvot ja ajattelutavat käyvät yhteiskuntien sisällä yhä moninaisemmiksi. Monikulttuurisen maahanmuuttopolitiikan vastakohtana voidaan pitää assimilaatioon perustuvaa maahanmuuttopolitiikkaa, jossa erilaisuuksia pyritään kunnioittamisen sijasta häivyttämään. Ks. assimilaatio, integraatio, isolaatio, marginalisaatio.

Osallistaminen.

Inclusion. (Inkludering.)

Mukaan ottaminen ja osallistumaan kannustaminen; mahdollisimman monenlaisten ryhmien puhuttelemine ja ryhmien ottaminen osalliseksi vaikkapa päätöksentekoon.

Osallistaminen voidaan ajatella toiminnaksi, joka kannustaa osallistumaan. Yksinkertaisimmillaan osallistaminen on marginalisaation ja isolaation vastustamista – siis sen varmistamista, että esimerkiksi vähemmistöryhmät haluavat ja voivat toimia osana yhteiskuntaa.

Osallistaminen suuntautuu kuitenkin ylhäältä alaspäin, siis esimerkiksi museoista ja niiden päätöksentekijöistä kohti museoiden yleisöjä. Näin ollen osallistamisen käsitteellä on myös toiseutta ja ryhmien välisiä rajoja ylläpitävä ulottuvuutensa. Museokontekstissa osallistamista voi yksinkertaisimmillaan olla esimerkiksi se, että museoiden kohdeyleisöiltä kysytään, millaisia kulttuurielämyksiä he haluavat. Hienovaraisempaa osallistaminen voi puolestaan olla esimerkiksi silloin, kun museot ovat ottaneet huomioon saavutettavuuden eri ulottuvuudet ja tehneet kulttuurielämyksistä mahdollisimman helppoja yleisön osallistua. Ks. integraatio, saavutettavuus, toiseus, voimaistaminen.

Pluralismi.

Pluralism. (Pluralism.)

Yhteiskunnan moninaisuuden salliva ja sitä ylläpitävä arvojärjestelmä.

Pluralismia on esimerkiksi se, että eri uskonnoille tai kulttuureille sallitaan erilaiset arvot. Suomessa aidon pluralismin esteeksi voidaan katsoa se, että valtio on sidoksissa kirkkoon; valtiota ja kirkkoa ei siis ole erotettu toisistaan. Näin ollen valtio ikään kuin asettaa tietyn uskontokunnan arvot ja ajattelutavat muiden uskontojen arvostusten yläpuolelle.

Pluralismi kuitenkin sallii myös ajatuksen kaikille yhteiskunnille yhteisistä arvoista, esimerkiksi väkivallattomuudesta ja kaikkien oikeudesta ruumiilliseen koskemattomuuteen. Kaikki ei siis pluralismissakaan ole sallittua, vaan erilaisten arvostusten pohjalla vaikuttaa kaikkia yhteisesti sitova perusta.

Pluralistisen arvojärjestelmän vastakohtaksi voidaan ajatella singularismi, joka viittaa vain yhdenlaiset arvot sallivaan järjestelmään. Arvojärjestelmän lisäksi pluralismin käsitteellä voidaan viitata myös muunlaiseen moninaisuuteen ja sen ylläpitämiseen. Ks. assimilaatio, relativismi, singularismi.

Pluralistiseen arvojärjestelmään nojaavan yhteiskunnan valta on hajautettu siten, että mahdollisimman monenlaiset yksilöt ja ryhmät pääsevät päättämään yhteisistä asioista. Museokontekstissa tämä voi tarkoittaa esimerkiksi sitä, että mahdollisimman monet museoiden käyttäjäryhmät osallistetaan osaksi museoiden päätöksentekoa. Lisäksi pluralismi voi museoissa ilmetä monenlaisia kulttuureja, etnisyyksiä ja muita erilaisuuksia heijastavina ja ennen kaikkea monia ryhmiä puhuttelevina.

Pois/ulos sulkeminen.

Exclusion. (Exkludering.)

Yksilön tai ryhmän sulkeminen ulos jostakin, esimerkiksi yhteiskunnasta ja sen toiminnasta.

Ulos sulkeminen viittaa samankaltaiseen toimintaan kuin syrjintä, mutta sisältää vielä selvemmin ajatuksen yksilön tai ryhmän sulkemisesta kokonaan jonkin toiminnan tai esimerkiksi palvelun ulkopuolelle. Ks. syrjintä.

Positiivinen erityiskohtelu.

Positive discrimination/action. (Positiv särbehandling.)

Toiminnan epätasa-arvoisten lähtökohtien tasoittaminen parantamalla muita huonomassa asemassa olevien tilannetta.

Positiivista erityiskohtelua voi olla esimerkiksi aliedustettujen ryhmien suosiminen työhönnotossa, kun hakijat ovat muuten tasaväkisiä. Aliedustettuja ryhmiä ovat useimmiten maahanmuuttajat, joskus myös naiset. Suomessa positiivinen erityiskohtelu on noussut julkiseen keskusteluun, kun on pohdittu esimerkiksi siitä, pitäisikö pörssiyritysten hallituksille säätää naiskiintiöt Norjan mallin mukaan. Museokontekstissa positiivinen erityiskohtelu voi tarkoittaa esimerkiksi sitä, että harvoin museoissa käyvien ryhmien, kuten maahanmuuttajien, kulttuuritaustat otetaan erityisesti huomioon näyttelyitä suunniteltaessa.

Positiivisen erityiskohtelun tavoitteena on poistaa aikaisempi syrjivä kohtelu tai käytäntö. Erityiskohtelulla ei kuitenkaan pyritä vaikuttamaan suoraan toiminnan tulokseen vaan nimenomaan toiminnan edellytyksiin: esimerkiksi etnisiä vähemmistöjä puhuttelevien näyttelyiden suunnitteleminen ei sinänsä takaa vähemmistöjen tuloa museoihin mutta madaltaa museoon lähtemisen kynnystä. Ks. monikulttuurisuus, syrjintä, tasa-arvo.

Projisointi.

Projecting. (Projicering.)

Omien ei-toivottujen piirteiden heijastaminen toisiin.

Projisointi viittaa niihin samastumisiin ja erottautumisiin, joita käymme läpi itseä ja identiteettejä määrittäessämme. Identiteetit perustuvat ennen kaikkea eroihin, eli määrittelemme itsemme sen avulla, mitä emme ole. Näin ollen heijastamme muihin niitä ominaisuuksia, joita emme itsellemme halua – vaikka meillä niitä olisikin. Vieraaseen heijastetaan usein myös pelkoja: siitä, mitä emme tunne, tulee mielessämme pelottavaa. Kaikkiaan projisointi on inhimillisen ajattelun tavanomainen työkalu.

Projisointi on kuitenkin usein yhteydessä stereotyyppittelyyn ja syrjintään. Kun itselle vastenmielisiä ominaisuuksia nähdään vain toisissa, toisista muodostuu tiettyihin ominaisuuksiin perustuvia stereotyyppioita. Mutkien oikominen ja yksinkertaistettujen näkemysten muodostaminen puolestaan johtavat helposti ei-toivottujen yksilöiden ja ryhmien syrjimiseen. Ks. rasismi, stereotypia, syrjintä.

Projisoinnin eräänlaiseksi vastinpariksi voidaan nähdä eksotisointi. Siinä erilaisuuteen ja sen myönteisiksi miellettyihin piirteisiin kiinnitetään huomiota hyväntahtoisesti; erikoista erilaisuutta ikään kuin juhlietaan ja ylistetään. Ks. eksotisointi.

Suomalaisessa kontekstissa projisointi näkyy esimerkiksi siinä, kuinka suomalaiset ovat perinteisesti rakentaneet kansallisia identiteettejään suhteessa venäläisyyteen. Venäläisiin on heijastettu ne kielteiset ominaisuudet, joita itsellä ei haluta myöntää olevan. Museokontekstissa projisoinnista

voidaan puhua esimerkiksi silloin, jos jonkin näyttelyn teokset määrittelevät suomalaista tai muuta etnistä ryhmää stereotyyppisten kuvastojen avulla. Ks. identiteetti, stereotypia, syrjintä, toiseus.

Rasismi.

Racism. (Rasism.)

Uskomusjärjestelmä tai ajattelutapa, jossa ihmiset jaetaan niin sanottujen rotujen mukaan eri ryhmiin ja jossa tiettyjä ryhmiä pidetään toisia parempina ja kehittyneempinä.

Rasistinen uskomusjärjestelmä voi rodun käsitteen lisäksi perustua myös kulttuurin käsitteeseen. Tällöin ajatellaan, että tietty, vieraaksi ja erilaiseksi koettu kulttuuri ei sovi yhteen ”meidän kulttuurimme” kanssa. Kulttuuri ei kuitenkaan ole selkeä yksikkö, jonka rajojen perusteella yksi kulttuuri voitaisiin erottaa toisesta, vaan kulttuuri on joustava ja hitaasti muuttuva jäsenyys. Ks. kulttuuri.

Uskomusjärjestelmän lisäksi rasismista voidaan erottaa myös toiminnan ja olosuhteen ulottuvuudet. Toiminnallisen rasismien tavoitteena on, että jonkin yksilön tai ryhmän ihmisoikeuksia kielletään tai että ne vaarantuvat. Oikeuksien rajoittamista perustellaan yksilön tai ryhmän todellisilla tai oletetuilla etnisillä tai kulttuurisilla ominaisuuksilla.

Rasistiseksi olosuhteiksi voidaan puolestaan määritellä käytäntö, toiminto tai yhteiskunnallinen rakenne, jonka perusteella jokin yksilö tai ryhmä joutuu muita huonompaan asemaan. Tässäkin muita huonompi asema pohjaa yksilön tai ryhmän todellisiin tai kuviteltuihin etnisiin tai kulttuurisiin ominaisuuksiin. Institutionaalista rasismista voidaan puhua silloin, kun vaikkapa valtionhallinnossa tai jossakin muussa organisaatiossa ilmenee rasistisia käytäntöjä, tapoja tai olosuhteita.

Museokontekstissa rasistinen uskomusjärjestelmä voi ilmetä esimerkiksi niin, ettei erilaiseksi, vieraaksi ja kenties uhkaavaksi katsottuja kulttuurituotteita oteta mukaan näyttelyihin. Rasistiseksi olosuhteeksi taas voidaan museokontekstissa laskea esimerkiksi jonkin näyttelyn ainoastaan suomen kielellä kirjoitetut esittelytekstit. Ks. projisointi, syrjintä, toiseus.

Relativismi.

Relativism. (Relativism.)

Arvojärjestelmä, jonka mukaan kulttuurien ja yhteiskuntien erilaiset arvot ovat omissa yhteyksissään päteviä ja oikeita.

Relativismi tunnustaa ja sallii arvojen suhteellisuuden teoriassa mutta ottaa käytännössä yhden kulttuurin annettuna ja oikeana ja vertaa siihen muita. Relativistisen ajattelun mukaan esimerkiksi Suomessa nimenomaan suomalaisina pidetyt arvot ja tavat ovat oikein ja kyseenalaistamattomia, ja muunlaisia arvoja ja tapoja verrataan nimenomaan suomalaisiin. Relativismi johtaa siis helposti

eräänlaiseen maassa maan tavalla -ajatteluun, joka ei salli poikkeamia oikeina pidetyistä arvoista ja tavoista.

Relativismissa esimerkiksi totuus-, todellisuus- ja moraalikäsitteiden katsotaan riippuvan yksilöistä, yhteisöistä, kulttuureista tai kielestä. Kaikille yhteiskunnille ja yksilöille yhteisiä ja niitä sitovia arvoja ei tunnusteta, vaan kaikki totuudenmukaisuus ja oikeellisuus riippuvat olosuhteista. Mikä yhdelle ryhmälle on oikein ja tosi, voi toiselle olla väärin ja epätosi.

Relativismi johtaa kuitenkin ristiriitaan: Kaikki näyttävät ensi katsomalta keskenään tasa-arvoisilta, koska jokainen näkemys ja mielipide mielletään yhtä sallituksi ja todeksi. Toisaalta relativismi hävittää tasa-arvon pohjan, koska kaikkia sitovia arvoja ei ole. Lisäksi relativismi voi johtaa esimerkiksi joidenkin kulttuuristen tai etnisten ryhmien syrjintään, jos ja kun syrjintää ei nimenomaisesti kielletä. Ks. pluralismi, singularismi, syrjintä, tasa-arvo.

Saavutettavuus.

Access. (Tillgänglighet.)

Vapaasti kaikkien saatavilla oleminen; useimmiten jonkin palvelun avoimuus kaikille halukkaille.

Saavutettavuuden käsitteen määritelmät voidaan museokontekstissa jakaa asenteelliseen ja fyysiseen saavutettavuuteen, tiedolliseen ja tiedotuksen saavutettavuuteen, eri aistein saavutettavuuteen, taloudelliseen ja päätöksenteon saavutettavuuteen sekä kulttuuriseen saavutettavuuteen. Ks. osallistaminen, positiivinen erityiskohtelu, tasa-arvo, voimaistaminen.

Asenteellinen saavutettavuus. *Emotional/attitudinal access.* (Attitydmässig tillgänglighet.)

Erilaisten museovieraiden mieltäminen yhtä tervetulleiksi kulttuurin kokijoiksi, toisaalta museovieraiden uskallus ja kyky lähteä kohtaamaan taidetta.

Fyysinen saavutettavuus. *Physical access.* (Fysisk tillgänglighet.) Kaikkien museovieraiden sisäänkäynnin ja liikkumisen mahdollistavat rakennukset, rakenteet ja opasteet.

Tiedollinen saavutettavuus. *Intellectual access.* (Kunskapsmässig tillgänglighet.) Mahdollisuus saada museoiden tarjonnasta kokonaiskäsitteitä, vaikka ei tuntuikaan museoita etukäteen.

Tiedotuksellinen saavutettavuus. *Access to information.* (Tillgänglighet till information.)

Museoiden viestinnän muokkaaminen kaikille ymmärrettäväksi niin, että viestintä ja viestijät saavuttavat yleisöt. Huomioon otetaan myös ne, jotka puhuvat muuta kuin virallista tai valtakielistä tai käyttävät vaikkapa pistekirjoitusta.

Saavutettavuus eri aistien avulla. *Sensory access.* (Tillgänglighet med hjälp av olika sinnen.)

Museoiden kyky ottaa huomioon erilaisten ihmisten tarpeet käyttäen eri aisteja kulttuurielämysten kokemiseen.

Taloudellinen saavutettavuus. *Financial access.* (Ekonomisk tillgänglighet.) Esimerkiksi museoiden pääsymaksujen porrastaminen niin, ettei maksu estä kenenkään osallistumista.

Päätöksenteon saavutettavuus. *Access to decision making.* (Tillgänglighet till beslutsfattande.) Saavutettavuuden periaatteen ulottaminen museoiden kokouspöytiin siten, että museoyleisöjen toiveet ja tarpeet otetaan huomioon jo asioista päätettäessä.

Kulttuurinen saavutettavuus. *Cultural access.* (Kulturell tillgänglighet.) Museoiden kyky tarjota tarttumapintoja ja tulkinnan mahdollisuuksia erilaisille vieraille, etnisestä taustasta, sukupuolesta, iästä tai muista eroista huolimatta.

Segregaatio.

Segregation. (Segregation.)

Etnisesti tai kulttuurisesti erilaisten yksilöiden tai ryhmien erottaminen valtaväestöstä ja heidän elinpiiristään.

Segregaation käsite viittaa siihen, että jokin ryhmä tai yksilö erotetaan tai erottautuu yhteiskunnasta joillakin yhteiskunnan osa-alueilla. Käsitettä käytetään erityisesti asumisesta puhuttaessa. Tällöin käsitteellä viitataan esimerkiksi maahanmuuttajien keskittymiseen tietyille asuinalueille, mikä voi johtaa maahanmuuttajaryhmän tiivistymiseen mutta erottautumiseen muusta yhteiskunnasta.

Vaikka ryhmä tai yksilö olisikin erottautunut yhteiskunnasta yhdellä alueella, ryhmällä voi edelleen olla muita yhteyksiä valtaväestöön. Esimerkiksi maahanmuuttajat työskentelevät usein osana suomalaista yhteiskuntaa, vaikka asuisivatkin maahanmuuttajavaltaisilla alueilla. Ks. assimilaatio, integraatio, isolaatio, marginalisaatio, valtaväestö ja vähemmistöt.

Stereotypia.

Stereotype. (Stereotyp.)

Yksipuolinen, pelkistetty ja kaavamainen – usein myös negatiivinen – käsitys jostakin ryhmästä.

Stereotyyppinen luokittelu on yksinkertaistavaa eikä tee oikeutta ryhmien tai yksilöiden ominaisuuksien rikkaukselle. Sen sijaan stereotyyppittely oikoo mutkia, pelkistää ja toisaalta liioittelee sen mukaan, mitkä ominaisuudet kulloiseenkin stereotyyppiaan sopivat. Stereotyyppinen ajattelu perustuu usein siihen, että omat kielteiset ominaisuudet heijastetaan toisiin. Ks. kulttuurinen moninaisuus, projisointi, toiseus.

Stereotyyppittely johtaa siihen, ettei yksilöitä arvioida yksilöinä vaan ryhmänsä jäseninä. Yksilö mielletään ryhmälleen oletettujen stereotyyppisten ominaisuuksien vangiksi, ja ominaisuuksien ajatellaan olevan luonnollisia ja muuttumattomia. Stereotyyppinen ajattelu johtaa helposti syrjintään ja

Suvaitsevaisuus.

Tolerance. (Tolerans.)

Erilaisuuksien salliminen tai sietäminen.

Suvaitsevaisuudella tarkoitetaan etnisyyteen, kulttuuriin, sukupuoleen, ikään tai mihin tahansa muuhun eroon perustuvien erilaisuuksien sallimista yhteiskunnassa. Suvaitsevaisuuteen voidaan yhdistää myös ajatus siitä, että erilaisuuksia ymmärretään ja kunnioitetaan ja että erilaiset ryhmät elävät yhteiskunnissa rauhanomaisesti rinnan toistensa kanssa. Suvaitsevaisuus ei kuitenkaan automaattisesti merkitse sitä, että kaikkea pitäisi suvaita – esimerkiksi yhteiskunnallisia eriarvoisuuksia ei tavata laskea suvaitsevaisuuden piiriin.

Suvaitsevaisuuden takana kuulu kuitenkin kaikuja sanasta sietäminen, johon ei yleensä liitetä erilaisuuden ymmärtämisen tai arvostamisen merkitystä vaan ainoastaan ajatus erilaisuuden olemassaolon sallimisesta. Lisäksi suvaitsevaisuuden käsite nojaa ajatukseen siitä, että erilaiset ryhmät voidaan yhteiskunnissa erottaa toisistaan ja että joidenkin tulee suvaita toisia. Näin ollen käsite myös ylläpitää erotteluja – eikä ainakaan auta ajattelemaan yhteiskuntaa meidän kaikkien kokonaisuutena. Ks. etnosentrismi, kulttuurinen moninaisuus, monikulttuurisuus, pluralismi, toiseus.

Syrjintä.

Discrimination. (Diskriminering.)

Henkilön tai ryhmän kohtelevinen enemmistöön nähden eri tavalla henkilöön tai ryhmään liittyvien syiden takia.

Syrjintä asettaa yksilöt tai ryhmät muita huonompaan asemaan etnisen alkuperän, sukupuolen, iän tai jonkin muun ominaisuuden perusteella. Suomen yhdenvertaisuuslaissa syrjinnän perusteiksi luetellaan ikä, etninen ja kansallinen alkuperä, kansalaisuus, kieli, uskonto, vakaumus, mielipide, terveydentila, vammaisuus, sukupuolinen suuntautuminen ja muu henkilöön liittyvä syy. Muu henkilöön liittyvä syy voi olla esimerkiksi tupakointi. Yhdenvertaisuuslaki sallii positiivisen erityiskohtelun yhdenvertaisuuden saavuttamiseksi ja syrjinnästä johtuvien haittojen ehkäisemiseksi tai lieventämiseksi. Ks. positiivinen erityiskohtelu.

Syrjintä voidaan jakaa edelleen avoimeen, piiloiseen ja rakenteelliseen syrjintään. Avoin syrjintä tapahtuu nimensä mukaisesti avoimesti, kun taas piilosyrjintä ilmenee sanattomissa oletuksissa ja niihin perustuvissa teoissa. Museokontekstissa piilosyrjintää voi olla vaikkapa oletus siitä, että ulkomaalaistaustaiset museovieraat ovat kiinnostuneita vain ulkomaalaistaustaisten taiteilijoiden töistä tai että kaikki museovieraat osaavat lukea näyttelyiden suomenkielisiä esittelytekstejä. Rakenteellisesta syrjinnästä on puolestaan kyse silloin, kun syrjintä johtuu jostakin yhteiskunnallisesta järjestelmästä tai rakenteesta, esimerkiksi lainsäädännöstä tai kirjoittamattomista käytännöistä. Rakenteelliseksi syrjinnäksi voidaan laskea esimerkiksi se, että maahanmuuttajia suljetaan museo- tai muiden palvelujen ulkopuolelle kielenkääntäjien puutteen takia. Ks.

Tasa-arvo.

Equality. (Jämlikhet.)

Erilaisuuksien mieltäminen toisiinsa nähden yhtä arvokkaiksi ja yhtäläisten toimintamahdollisuuksien takaaminen kaikille yhteiskunnan jäsenille.

Yhtäläisillä toimintamahdollisuuksilla voidaan tarkoittaa joko toiminnan yhtäläisiä lähtökohtia tai toiminnan mahdollisimman tasapuolista tulosta. Tämä puolestaan määrittää, millaisia keinoja tasa-arvon saavuttamiseksi sallitaan.

Jos tasa-arvolla viitataan toiminnan yhtäläisiin lähtökohtiin, tasa-arvoa voidaan tavoitella vain lähtökohtia tasoittamalla. Museokontekstissa tämä voi tarkoittaa esimerkiksi sitä, että erilaisista taustoista tuleville taiteilijoille annetaan yhtäläiset mahdollisuudet saada töitään näyttelyihin ja eritaustaisille työnhakijoille annetaan yhtäläiset mahdollisuudet päästä töihin museoon.

Jos tasa-arvolla tarkoitetaan toiminnan yhtäläisiä tuloksia, myös kilpailuasetelmaa voidaan muuttaa auttamalla heikommassa asemassa olevaa. Museokontekstissa tällainen tilanne voi tulla eteen esimerkiksi silloin, jos vähemmistöihin kuuluvien taiteilijoiden töitä valitaan näyttelyihin tai vähemmistöön kuuluvia yksilöitä otetaan töihin, jotta museot saadaan heijastamaan yhteiskunnan moninaisuutta. Ks. kulttuurinen moninaisuus, pluralismi, positiivinen erityiskohtelu, saavutettavuus.

Toiseus.

Otherness. (De Andra.)

Ajattelurakenne, jossa yksi ryhmä erotetaan toisesta ja jossa toinen määritellään erilaiseksi, vieraaksi ja niin sanottuun normaaliin nähden puutteelliseksi.

Toiseus viittaa ajattelutapaan, jossa ”me” erotamme itsemme ”toisista”. Toiseudella voidaan viitata kaikkeen itseän nähden erilaiseksi määriteltyyn, mutta yleensä toiseen liitetään lisäksi poikkeavuuden ja puutteellisuuden leima. Toiseus voi perustua etnisyyteen, sukupuoleen, vammaisuuteen tai mihin tahansa muuhun eroon.

Toiseus ei kuitenkaan ole mikään luonnollinen ja staattinen olemassa oleva tosiasia vaan arkisen ajattelun tuote: erotamme päivittäin esimerkiksi oman perheemme muista perheistä, oman luokkamme tai työyhteisömme muista ryhmistä tai oman puulaakijoukkueemme muista jalkapallon potkijoista.

Toisaalta toiseuden ei tarvitse olla tietoisien toiminnan tulosta, vaan myös tiedostamattomat valinnat voivat määrittää jonkin ryhmän tai yksilön toiseksi, erilaiseksi ja alempiarvoiseksi muihin nähden. Museokontekstissa näin käy esimerkiksi silloin, jos etniset vähemmistöt kokevat näyttelyt itselleen vieraiksi ja itseään puhuttelemattomiksi eivätkä tule museoihin. Jos toiseksi määrittelemisen

puolestaan on tietoista ja asettaa toisen huonompaan asemaan määrittelijään nähden, puhutaan syrjinnästä. Ks. eksotisointi, etnisyys, identiteetti, projisointi, syrjintä, tasa-arvo.

Valtaväestö.

Majority. (Majoritet.)

Enemmistö, jonka jäseniä pidetään omassa kontekstissaan eräänlaisen normaalin keskivertokansalaisen mittapuuna.

Valtaväestö ei kuitenkaan ole staattinen ja muuttumaton kokonaisuus vaan aina tietyssä historiallisessa tilanteessa muotoutunut ja muodostettu sekä jatkuvassa liikkeessä oleva muodostelma, joka joutuu neuvottelemaan asemastaan ja vallastaan vähemmistöjen kanssa. Suomessa enemmistöksi lasketaan niin sanotut kantasuomalaiset, jotka ovat etniseltä taustaltaan suomalaisia.

Valtaväestöön liitetään maahanmuuttoa koskevassa keskustelussa usein ajatus, jonka mukaan enemmistöllä on valta määrittellä ne normit, joihin maahanmuuttajien odotetaan sopeutuvan. Ihmisten liikkua ja yhteiskuntien moninaistuessa muuttuu kuitenkin myös enemmistön asema: enemmistön täytyy osata sopeutua siihen, että sen perinteisesti hallitsema yhteiskunta muuttuu. Sopeutuminen merkitsee pienten käytännön muutosten lisäksi myös määrittelijän asemasta luopumista, siis sen hyväksymistä, että esimerkiksi suomalaisessa yhteiskunnassa on myös muita määrittelyjen perustoja kuin se perinteiseksi mielletty suomalaisuus, johon on totuttu. Ks. assimilaatio, etnosentrismi, integraatio, monikulttuurisuus, pluralismi, suvaitsevaisuus, toiseus, vähemmistö.

Voimaistaminen.

Empowerment. (Empowerment.)

Yksilön tai ryhmän itseluottamuksen ja tietoisuuden lisääminen.

Voimaistamisella viitataan yleensä sellaiseen itseluottamuksen ja tietoisuuden lisäämiseen ja lisääntymiseen, jonka tavoitteena on yksilön kyky käyttää omia toiminnan ja vaikuttamisen mahdollisuuksiaan mahdollisimman tehokkaasti. Voimaistamisessa on aina kysymys ennen muuta oman itsen voimaistamisesta, sillä nimenomaan yksilön tai ryhmän käsitys itsestään ja omista voimistaan tai omasta vallastaan on voimaistamisen ytimessä. Voimaistaminen viittaa myös ja ennen kaikkea syrjittyjen tai marginalisoitujen ryhmien vaikutusmahdollisuuksien parantamiseen. Ks. marginalisaatio, positiivinen erityiskohtelu, syrjintä, rasismi.

Museokontekstissa voimaistamisella voidaan viitata toimintaan, jonka päämääränä on saada museoyleisöt tuntemaan itsensä huomioonotetuiksi ja kuulluiksi museoiden päätöksenteossa ja kulttuurielämysten tuottamisessa. Lisäksi voimaistamisella voidaan tässä yhteydessä tarkoittaa museoyleisöjen kannustamista osallistumaan. Yleensä käytännön osallistumisesta puhuttaessa käytetään kuitenkin osallistamisen käsitettä, kun taas voimaistamisesta puhutaan enemmän tietoisuuden ja itseluottamuksen merkityksissä. Ks. osallistaminen.

Vähemmistö.

Minority. (Minoritet.)

Enemmistöä pienempi ryhmä, joka erottaa itsensä enemmistöstä tai jonka enemmistö erottaa itsestään ja jota enemmistö ei kelpuuta niin sanotun normaalin kansalaisen mittapuuksi.

Vähemmistöt eivät kuitenkaan ole staattisia tai muuttumattomia vaan historiallisissa tilanteissa muotoutuneita kokonaisuuksia, jotka neuvottelevat asemastaan sekä keskenään että valtaväestön kanssa. Enemmistön ja vähemmistöjen välillä on siis käynnissä eräänlainen jatkuva neuvottelu siitä, kuinka mikäkin ryhmä määritellään, kuka mihinkin ryhmään kuuluu ja kenellä on määrittelemisen oikeus missäkin tilanteessa.

Vähemmistöistä voidaan erottaa esimerkiksi etniset ja seksuaaliset vähemmistöt sekä kulttuurivähemmistöt. Suomessa perinteisiksi etnisiksi vähemmistöiksi luetaan esimerkiksi suomenruotsalaiset, saamelaiset ja romanit sekä venäläiset. Kulttuurivähemmistöllä puolestaan tarkoitetaan yleensä ihmisryhmiä, jotka eroavat valtaväestöstä kulttuurisen taustansa takia. Ks. valtaväestö.

Museokontekstissa kulttuurivähemmistöllä voidaan viitata myös siihen osaan yhteiskunnan jäsenistä, joka käyttää museoiden tarjoamia kulttuuripalveluita hyväkseen: museoyleisöt muodostavat yleensä keskimääräistä paremmin koulutetun ja ansaitsevan vähemmistön. Tässä yhteydessä vähemmistöksi määritetty siis osa yhteiskunnan hyvin toimeentulevasta ja asemansa vakiinnuttaneesta, useimmiten myös etnisestä enemmistöstä. Ks. kulttuuri, kulttuuri-identiteetti.